

Dziecko – język – tekst

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2010

Dziecko — język — tekst

W 50. rocznicę powstania Katedry Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
(1959—2009)

NR 2818

Dziecko — język — tekst

Redakcja naukowa

Bernadeta Niesporek-Szamburska, Małgorzata Wójcik-Dudek

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2010

Redaktor serii: Dydaktyka Literatury i Języka Polskiego
Ewa Jaskółta

Recenzent
Jadwiga Kowalikowa

Spis treści

Wstęp (<i>Bernadeta Niesporek-Szamburska, Małgorzata Wójcik-Dudek</i>)	9
<i>Helena Synowiec</i> : Problemy języka i tekstu wypowiedzi uczniowskich na łamach „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”	13

Część I

Dziecko — tekst — przeżycie

<i>Maria Jędrychowska</i> : Jak ratować słowo, czyli o możliwościach budowania dziecięcej wrażliwości semantyczno-aksjologicznej	29
<i>Zofia Adamczykowa</i> : Język dziecka jako kod poetycki wierszy dziecięcych	41
<i>Alięja Baluch</i> : Paralelizmy w baśni i rysunkach dziecka (na podstawie <i>Siedmiu przygód Sindbada Żeglarza</i>).	56
<i>Iwona Gralewicz-Wolny</i> : Dziecko — tekst — język. Książka w terapii opóźnionego rozwoju mowy	65
<i>Krystyna Koziołek</i> : Dydaktyka zachwytu	74

Część II

Dziecko i język

<i>Krystyna Gąsiorek</i> : „Fantazjowanie” w definicjach dziecięcych (na przykładzie nazw wartości)	85
<i>Olga Przybyła</i> : Słowo (od)czytane i słowo w zabawie w stymulowaniu rozwoju mowy i języka dziecka	97
<i>Anna Guzy</i> : Kompetencja tekstotwórcza a wyobraźnia i orientacja przestrzenna uczniów klas III	110

<i>Anna Zadęcka-Cekiera</i> : Humor w języku uczniów klas II i III szkoły podstawowej	123
<i>Zofia Pomirska</i> : Charakterystyka usterek językowych w wypowiedziach uczestników programu telewizyjnego <i>Duże dzieci</i>	132
<i>Alicja Podstolec</i> : „Objawienie (...) obchodzone jest na pamiątkę Jezusa Chrystusa...”, czyli o symultaniczności w pisanych tekstach uczniowskich	147
<i>Anna Wileczek</i> : Figury autentyczności w socjolekcie młodzieżowym . . .	155

Część III

Dziecko i tekst

<i>Krystyna Heska-Kwaśniewicz</i> : Poetycka lekcja czułości. O poezji Emilii Waśniowskiej	169
<i>Bronisława Kulka</i> : Semantyka i funkcje barw w poezji dla dzieci	183
<i>Ewa Ogłóza</i> : Oczy ropuchy i muchy. Dwie opowieści o dorastaniu	202
<i>Katarzyna Wądołny-Tatar</i> : Intertekstualny charakter wierszy Wandy Chotomskiej	213
<i>Bernadeta Niesporek-Szamburska</i> : Dziecięce zabawy językiem a gry językowe w poezji dla dzieci	230
<i>Małgorzata Chrobak</i> : Gra czy zabawa? Obecność groteski w literaturze dziecięco-młodzieżowej na przykładzie twórczości Roalda Dahla	245
<i>Karolina Jędrych</i> : Twarz znana, twarz nieznana. O tetralogii Brzydca Scotta Westerfelda	258
<i>Marta Szymańska</i> : Retoryka jako narzędzie interpretowania i kreowania dziecięcego świata w literaturze — Rene Goscinný'ego, Jeana-Jacques'a Sempé'a <i>Nowe przygody Mikołajka</i>	269
<i>Danuta Krzyżyk</i> : Pieśni dla Dziecka i o Dziecku. Gud narodzin Boga w kolędach polskich (wybrane motywy)	280

Część IV

Dziecko i tekst w dyskursie dydaktycznym

<i>Edward Polański, Jolanta Bujak-Lechowicz</i> : Dziecko wobec tekstów kultury a świat wartości — ujęcie kognitywne	295
<i>Jolanta Machowska-Gąsior</i> : Procesy mereologiczne w intersemiotycznym dyskursie wczesnoszkolnym	305

<i>Angelika Matuszek</i> : Odbiór poezji Czesława Miłosza wśród uczniów szkoły podstawowej	318
<i>Danuta Łazarska</i> : Czym dla ucznia gimnazjum może być tekst literacki?	334
<i>Grażyna Różańska</i> : „Czytanie obrazu” w gimnazjalnej edukacji polonistycznej	346
<i>Renata Kowalczyk</i> : Zabawa (ze) słowami w edukacji kulturowej dzieci i młodzieży	358
<i>Małgorzata Wójcik-Dudek</i> : Andersen w teatrze, czyli jak licealiści czytają <i>Królową Śniegu</i>	370
<i>Eugeniusz Szymik</i> : Drama w edukacji wczesnoszkolnej (na przykładzie tekstów dla dzieci)	380
Noty o Autorach	391

Wstęp

Język Dziecka jest epifanią. Objawia się spontanicznie i określa swojego radosnego Twórcę. Zatem Dziecko — użytkownik języka — jest wtórne do Dziecka — artysty. Bo aby użyć, najpierw należy stworzyć. Ta przedziwna transgresja pomiędzy stwarzaniem i używaniem języka w niezwykle szerokim kontekście jest głównym problemem, wokół którego koncentrują się teksty zamieszczone w tomie będącym uwieńczeniem ogólnopolskiej konferencji naukowej *Dziecko — język — tekst*, zorganizowanej z okazji 50. rocznicy istnienia i działalności Katedry Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

Niniejsza publikacja prezentuje zagadnienia omawiane podczas konferencji. Stanowi także próbę odpowiedzi na zgłaszane wielokrotnie potrzeby zintegrowania działań badawczych, odnoszących się do dziecka jako odbiorcy i nadawcy, w tym także planowych działań edukacyjnych w zmieniającej się rzeczywistości.

Problematyka tomu obejmuje więc zagadnienia różnorodności kulturowego świata dziecka w sposób interdyscyplinarny, naświetla je z wielu perspektyw badawczych: psychologicznych, terapeutycznych, językoznawczych, literaturoznawczych, tekstologicznych i dydaktycznych. Na zawartość pracy składają się opisy możliwości lingwistycznych dziecka jako twórcy i odbiorcy komunikatów literackich i nieliterackich; rozważania nad charakterystycznymi dla „literatury czwartej” kodami werbalnymi i kodami pozawerbalnymi, nad zagadnieniami intertekstualności w tekstach dla dzieci i młodzieży, nad wykorzystywaniem dyskursu meta-literackiego, parodii oraz groteski. Kolejnym obszarem, zakreślonym rozważaniami badaczy, jest wspieranie rozwoju dziecka działaniami dydaktycznymi na wszystkich poziomach kształcenia.

Zbiór otwiera artykuł autorstwa Heleny Synowiec syntetyzujący dotychczasowe badania, poświęcone rozwojowi językowemu dziecka oraz

działaniom dydaktycznym, prowadzonym z myślą o rozwoju jego kompetencji lingwistycznych i nadawczo-odbiorczych. Przegląd omawianych zagadnień został przygotowany na podstawie materiałów opublikowanych w dwudziestu tomach „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. Stanowi on interesujący wkład w rozważania dotyczące całości zagadnień zawartych w tomie.

Obszerną grupę tekstów tworzą artykuły oscylujące wokół problemów zawartych w tytule: *Dziecko – tekst – przeżycie*. Autorki: Maria Jędrzychowska, Alicja Baluch, Krystyna Koziółek, Zofia Adamczykowa i Iwona Gralewicz-Wolny, wyraźnie skupiają się na podmiocie badań – dziecku; wskazują możliwości budowania dziecięcej wrażliwości semantyczno-akcjologicznej, wartości domowego czytania, stosowania „dydaktyki zachwytu”, wykorzystania kodu dziecięcego w poezji przeznaczonej dla młodych odbiorców, a także tekstu literackiego w roli stymulatora rozwoju mowy dzieci słabo mówiących.

Kolejna grupa tekstów pod wspólnym tytułem *Dziecko i język* dotyczy rozmaitych uwarunkowań rozwoju języka dziecka, począwszy od jego możliwości w zakresie tworzenia definicji pojęć, przez możliwość stymulacji tego rozwoju, do jego determinantów. Zagadnieniom tym poświęcone są teksty Krystyny Gąsiorek, Olgi Przybyli i Anny Guzy. W tym kręgu mieszczą się także opracowania: Anny Zadęckiej-Gekiery, Alicji Podstolec, Anny Wileczek i Zofii Pomirskiej, opisujące język dziecka oraz jego cechy: humor i elementy komiczne, symultaniczność, sposoby ekspozycji autentyczności, wreszcie usterki językowe, wynikające z odmiennego zorganizowania języka w rozwoju.

Zagadnieniom związanym z tekstami przeznaczonymi dla odbiorcy dziecięcego poświęcona jest kolejna grupa opracowań – *Dziecko i tekst*. Część z nich dotyczy poezji dziecięcej: opracowanie Krystyny Heskiej-Kwaśniewicz jest przybliżeniem twórczości Emilii Waśniowskiej, stanowiącej dla małego odbiorcy, według badaczki, „poetycką lekcję czułości”. Bronisława Kulka podejmuje próbę przedstawienia palety barw w poezji dla dzieci i ustalenia ich cech semantycznych oraz pełnionych funkcji. Autorki kolejnych tekstów – Katarzyna Wądolny-Tatar i Bernadeta Niesporrek-Szamburska, zajmują się problemami intertekstualności (w twórczości Wandy Chotomskiej) i zabaw językowych (we współczesnym wierszu dla dzieci). Na uwagę zasługuje artykuł Danuty Krzyżyk poświęcony gatunkowi w tym zbiorze nietypowemu – kolędzie. Analiza w metodologii JOS wyraźnie wskazuje, co sygnalizuje autorka, możliwości dydaktycznego wykorzystania tego gatunku. Pozostałe artykuły poświęcone są gatunkom prozatorskim. Mamy więc porównanie dwóch fantastycznych opowieści o dorastaniu (tekst autorstwa Ewy Ogłózy), przedstawienie terapeutycznej odmiany groteski w powieściach dla dzieci i młodzieży Roalda Dahla

(Małgorzaty Chrobak), interpretację tetralogii *Brzydcy* amerykańskiego pisarza Scotta Westerfelda (Karoliny Jędrych), językową kreację dziecięcego świata skupioną wokół poszukiwania wyznaczników retoryczności w popularnych *Przygodach Mikołajka* (Marty Szymańskiej).

Ostatnia grupa artykułów skupia się wokół problemu *Dziecko i tekst w dyskursie dydaktycznym*. Autorzy opracowań zastanawiają się nad miejscem i funkcją tekstu literackiego oraz pozawerbalnego w edukacji wczesnoszkolnej (w opracowaniu Edwarda Polańskiego i Jolanty Bujak-Lechowicz), na drugim etapie kształcenia (artykuł Angeliki Matuszek), w gimnazjum (opracowania Danuty Łazarskiej, Grażyny Różańskiej); wskazują możliwości dydaktyczne, jakie stwarza drama (artykuł Eugeniusza Szymika); ukazują problemy szeroko rozumianych sprawności nadawczo-odbiorczych dziecka (tekst Jolanty Machowskiej-Gąsior), począwszy od gry ze słowami w edukacji kulturowej młodzieży (opracowanie Renaty Kowalczyk), a skończywszy na tworzeniu uczniowskiego spektaklu teatralnego, który urasta do rangi „metody” obcowania z tekstami literackimi, stanowiącymi bliższy bądź dalszy kontekst interpretacyjny wystawianego dzieła (artykuł Małgorzaty Wójcik-Dudek).

Niewątpliwie wiele zagadnień z szerokiego pola badawczego, jakie wyznaczyli sobie autorzy opracowań, czeka jeszcze na dookreślenie. Wartość temu stanowi już jednak — jak się wydaje — konfrontacja rozmaitych postaw badawczych, zetknięcie często zdecydowanie odmiennych zapatrywań na te same kwestie. Dziecko bowiem, stanowiące kluczowy temat oświetlany z perspektywy języka, tekstu, dydaktyki, nadal pozostaje nieuchwytnym i niewypowiadalnym fenomenem. Tak bardzo fascynującym...

Bernadeta Niesporek-Szamburska, Małgorzata Wójcik-Dudek

Noty o Autorach

Zofia Adamczykowa

dr

Uniwersytet Śląski

(obecnie Zakład Pedagogiki Szkolnej

Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej)

Alicja Baluch

prof. dr hab.

Katedra Literatury dla Dzieci i Młodzieży

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Jolanta Bujak-Lechowicz

dr

Zakład Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim

Małgorzata Chrobak

dr

Katedra Literatury dla Dzieci i Młodzieży

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Krystyna Gąsiorek

dr hab. prof. UP

Instytut Pedagogiki Przedszkolnej i Szkolnej

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Iwona Gralewicz-Wolny

dr

Zakład Teorii Literatury

Instytut Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Anna Guzy

mgr

Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Krystyna Heska-Kwaśniewicz

prof. dr hab.

Zakład Czytelnictwa

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Karolina Jędrych

mgr

Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Maria Jędrychowska

prof. dr hab.

Katedra Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Renata Kowalczyk

dr

Instytut Kulturoznawstwa

Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie

Krystyna Koziółek

dr

Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Danuta Krzyżyk

dr

Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Bronisława Kulka
dr hab. prof. WSL
Zakład Edukacji Wielokulturowej i Językowej
Wyższa Szkoła Lingwistyczna w Częstochowie

Danuta Łazarska
dr
Katedra Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Jolanta Machowska-Gąsior
dr
Instytut Pedagogiki Przedszkolnej i Szkolnej
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Angelika Matuszek
mgr
Katedra Literatury i Kultury Polskiej
Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej

Bernadeta Niesporek-Szamburska
dr hab. prof. UŚ
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Ewa Ogłóza
dr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Alicja Podstolec
mgr
Instytut Języka Polskiego
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Edward Polański
prof. dr hab.
profesor zwyczajny Uniwersytetu Śląskiego
(obecnie — Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała
Augusta Hlonda)

Zofia Pomirska
dr
Zakład Dydaktyki Języka Polskiego
Uniwersytet Gdański

Olga Przybyła
dr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Grażyna Różańska
dr
Pracownia Dydaktyki Języka Polskiego
Akademia Pomorska w Słupsku

Helena Synowiec
dr hab. prof. UŚ
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Marta Szymańska
dr
Katedra Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Eugeniusz Szymik
dr
Zespół Szkół nr 2 w Gzerwionce-Leszczynach

Katarzyna Wądolny-Tatar
dr
Katedra Teorii Literatury Instytutu Filologii Polskiej
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Anna Wileczek
dr
Instytut Edukacji Szkolnej
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach

Małgorzata Wójcik-Dudek

dr

Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Anna Zadęcka-Gekiera

dr

Instytut Pedagogiki Przedszkolnej i Szkolnej

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Redaktor: *Małgorzata Pogłódek*

Projektant okładki: *Paulina Tomaszewska-Ciepty*

Fotografia na okładce: *Bartłomiej Kaczmarek*

Redaktor techniczny: *Małgorzata Pleśniar*

Korektor: *Barbara Jagoda*

Copyright © 2010 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-311-3 (wersja elektroniczna)

ISBN 978-83-226-1974-X (wersja drukowana)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl, e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 25,0. Ark. wyd. 28,0.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 35 zł (+ VAT)

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: SOWA Sp. z o.o.
ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa

Cena 35 zł
(+ VAT)

ISSN 0208-6336